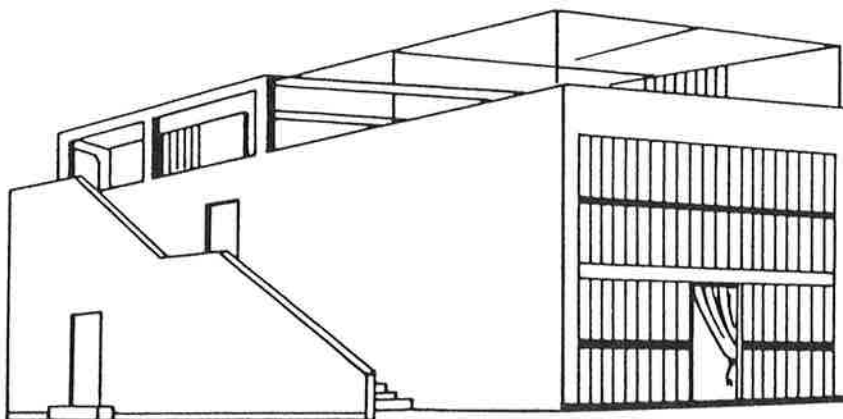

JAN MICHL

Form følger HVA?!?

Formgivernes funksjonsbegrep som et *carte blanche*

1. Funksjonsbegrepet brukes både i vitenskapene og i designfagene.

Funksjonsbegrepet har lenge vært et uunnværlig begrep i både natur- og samfunnsvitenskapene. I en del vitenskaper har funksjonsperspektivet stått så sentralt at man taler om funksjonalisme som egen metodologisk retning. Funksjonalismen i sosialantropologi for eksempel har tatt sikte på å forklare sosiale og kulturelle fenomener ut fra den funksjonen de har i samfunn eller i kultur, og det finnes som kjent funksjonalistiske retninger også i sosiologi og psykologi.

Men funksjonsbegrepet ble i vår tid et sentralt begrep ikke bare i de teoretiske vitenskapene, de som produserer ny viten, men også i to praktiske estetiske fag, arkitektur og design, som produserer nye artefakter. Denne retningen ble også kjent som funksjonalisme, og dens blomstringstid falt i tidsrommet mellom 1920-tallet

Citrohan-hus. Le Corbusiers første prosjekt fra 1919–1920 til ikke oppført hus. Fra Bjarne Jørnæs, *Stilarternes kavalkade*, K. Havn, 1975.

og ca 1960-tallet (Jencks 1973, Lampugnani 1986, Brochmann 1987). Disse to typer av funksjonalisme – funksjonalismen i de teoretiske vitenskapene og funksjonalismen i arkitektur og design – har imidlertid lite med hverandre å gjøre; som jeg håper å vise, funksjonsbegrepet slik det brukes i den arkitektoniske funksjonalisme har lite å gjøre med funksjonsbegrepet slik det oppfattes i vitenskapene.

2. Funksjonsbegrepet og funksjonalismen

Den bærende idéen ved funksjonalismen i arkitektur og design var idéen om at det var formgiverens moralske plikt å frembringe et formspråk som hørte til hans egen tid. Han skulle mao. ikke ty til tradisjonsinspirerte estetiske løsninger, men alltid begynne fra «nullpunktet»; bygningenes og produktenes

former skulle bli bestemt av bygningenes og produktenes funksjoner. Dette funksjonelle utgangspunktet skulle føre til former som på en og samme tid var funksjonelt korrekte og tidsmessig riktige. Av tilhengerne ble funksjonalismen i arkitektur og design oppfattet som den eneste tenkbare metoden for å oppnå kvalitet i formgivning. Det var funksjonsbegrepet som utgangspunkt for designprosessen som skulle borge for kvaliteten.

Funksjonalismen i arkitektur og design har, overraskende nok, ofte vært beskyldt for alle slags funksjonelle og estetiske overtramp. Den funksjonalistiske teori og praksis har siden 1960-årene vært både saklig analysert og kritisert med stigende forbitrelse (Banham 1960, Norberg-Schulz 1966, Jencks 1973, Brodin 1976, Blake 1977, Watkin 1977, Asplund 1980) men funksjonalistenes funksjonsbegrep har overlevd denne kritikken uten varige men. Det er fremdeles en utbredt oppfat-

ning blant designere at funksjonsbegrepet er et anvendelig, eller kanskje direkte nødvendig utgangspunkt for deres arbeid. Dette er en underlig situasjon: Mens funksjonalismen betraktes i det store og hele som passé, oppfattes selve det funksjonalistiske funksjonsbegrepet stort sett som uproblematisk. I sin tid var det riktignok tale om nødvendigheten av å tolke funksjonsbegrepet multifunksjonelt snarere enn monofunksjonelt, men funksjonsbegrepets status som utgangspunkt for design forble uforandret (Holenstein 1981).

Spørsmålet om funksjonsbegrepets verdi for designerens arbeid er egentlig et spørsmål om hvorvidt objektiv formgivning er mulig. Dette spørsmålet er relevant ikke bare for formgivningspedagogikken men også for kunsthistorikernes og designhistorikernes vurdering av så vel funksjonalistisk som av prefunksjonalistisk arkitektur og design.

3. Funksjon påstås å være uavhengig av form

Den korteste sammenfatning av funksjonalistisk designteori var maksimen *form følger funksjon*, en bydende setning formet som fortellende. Påbudet her var at formene i arkitektur og design ikke lenger skulle følge eldre former og stiler, men det som ble kalt bygningens eller produktets funksjoner. På denne måten håpet man å oppnå nye ikke-subjektive former, og dermed en ny objektiv, funksjonell estetikk, som ville representere et autentisk uttrykk for den moderne epoke (Michl 1986, 1988).

Det har vært ført mange og lange diskusjoner om hvorvidt form følger, eller ikke følger, eller kanskje ikke kan følge funksjon. Som alt sagt, funksjonsbegrepet selv har i disse

diskusjonene, med meget få unntak (Pye 1978), blitt betraktet som lite problematisk. Vi har alle hatt en tendens til å overse at i setningen *form følger funksjon* skjuler det seg en merkelig påstand – nemlig at funksjon kommer *foran* form, at funksjon er noe som eksisterer *uavhengig* av form, at den fins *før* formen blir til. Altså, den

Liggestol av forkrommet stål og skinn.
Tegnet av Le Corbusier 1928.

Fra Jørnæs.

funksjonalistiske maksimen påstår at først eksisterer funksjonen og etterpå kommer formen. Bare hvis funksjon betraktes slik, og bare da, er det meningsfylt å oppfordre designeren til å ha funksjon som utgangspunkt, eller, hvilket jo er det samme, å la form følge funksjon. Så svaret på spørsmålet om anvendeligheten av funksjonsbegrepet i designprosessen er avhengig av svaret på spørsmålet: Stemmer det med virkeligheten at funksjon er noe som eksisterer uavhengig av form?

4. Funksjon uavhengig av form ikke et vitenskapelig begrep

Funksjonsbegrepet i denne betydning har iallfall ingen tilsvarende i dagens naturvitenskap og samfunnsvitenskap. På begge områdene – hva enten det gjelder den vitenskap som beskjeftiger seg med materielle gjenstander, eller den som behandler immaterielle fenomener – er begrepet funksjon en generell betegnelse på det man finner tingene gjør eller utfører innenfor en sammenheng.

Funksjon er mao. noe som er utledet av å observere en form i bruk, i aksjon, i drift. Enten vi nå undres over funksjonen av husfasader i bybildet eller av hjertet innenfor menneskets fysiologi eller kanskje av konfirmasjon i vårt norske samfunn, så vil ordet funksjon alltid innebære funksjon av noe konkret. Alle disse ting må rett og slett først eksistere før man i det hele tatt kan tale om deres funksjon.

Men i den arkitektoniske funksjonalismen er forholdet tydeligvis omvendt: Her snakkes det om funksjon som om det var noe som eksisterer på forhånd, uavhengig av form; designeren skal så begynne fra denne funksjonen og la seg lede til formen.

5. Det funksjonalistiske funksjonsbegrepets historie

En slik oppfatning av funksjonsbegrepet syns å ha eksistert helt siden begrepet for første gang ble brukt i arkitekturteorien for over to hundre år siden. Funksjonsbegrepet dukket opp omkring 1750 i Venedig i arkitektoniske doktriner av en italiensk fransiskanermunk ved navn Carlo Lodoli (Rykwert 1976). Lodoli, også kalt arkitekturens Sokrates, skrev ingenting selv. Vi har vår kjennskap til hans teorier fra to bøker av hans elever og beundrere, Francesco Algarotti og Andrea Memmo. Lodoli var ifølge disse forfattere kritisk innstilt mot både samtidig

og mye av den gamle arkitektur (dette var jo begynnelse av den neoklassisistiske reaksjonen på barokk). Han mente at alt det som var synlig i arkitektur, burde ha sin grunn *in funzione* – i funksjon. Vi ser allerede her at funksjon blir betraktet som noe som eksisterer før formen blir til. Opplysningene om Lodoli og hans teorier kom til å bli innlemmet i en populær bok om berømte arkitekter, skrevet av Francesco Milizia og publisert i 1768 (De Zurko 1957). Sannsynligvis var det i denne boken at den amerikanske neoklassisistiske billedhoggeren Horatio Greenough en gang i 1830- eller 1840-årene leste om Lodoli og hans funksjonsbegrep.

Greenough, som døde i 1852, oppholdt seg mer enn 20 år i Italia. Det er mulig at han gjennom en italiensk kollega – som hadde franske forbindelser – ble kjent med, ikke bare Lodolis teorier men også med tidens franske naturvitenskap, spesielt Georges Cuviers arbeider i sammenlignende anatomi, hvor funksjonsbegrepet spilte en sentral rolle. Greenough skrev i 1840-årene flere essays hvor han kritiserte samtidens historisme i arkitekturen og antydte et reformprogram der funksjonsbegrepet hadde en sentral plass. Her finner vi setninger som «God's world has a distinct formula for every function, and we shall seek in vain to borrow shapes; we must make shapes, and can only effect this by mastering the principles». Han mente at et av de viktigste prinsipper som formgivere skulle tilegne seg, var «the principle of unflinching adaptation of forms to functions» (Greenough 1962).

I Europa var disse idéene ikke ukjente. Den sveitsiske arkitekten Gottfried Semper regnet funksjon som en av formens determinanter i sitt teoretiske

Minneplakett over den amerikanske funksjonalisten og arkitekten Louis H. Sullivan.

hovedverk *Der Stil* fra 1860-årene. Dette verket bærer tydelig preg av påvirkning av George Cuvier. Semper besøkte i sin ungdom Cuviers Musée d'Histoire Naturelle (Jardin des Plantes) i Paris med omfattende samlinger av fossiler, skjeletter og utstoppede dyr, og ble meget imponert av Cuviers funksjonelle klassifikasjoner og analyser. Også den franske arkitekt Viollet-le-Duc brukte Cuviers funksjonelle klassifikasjon og analyse til studium av bygninger og utilitære artefakter. Begge mente at disse kunnskaper kunne og burde brukes for å skape tidens egen stil (Steadman 1979).

Litt over en generasjon senere sammenfattet den amerikanske arkitekten Louis Sullivan disse idéene i en formulering som kom til å bli funksjonalismens mest kjente maksime: I artikkelen «The Tall Office Building Artistically Considered» fra 1896 kan vi flere ganger lese setningen «form ever follows function». I sin selvbiografi fra 1924 kom han tilbake til denne tanken og forklarte kort at han prøvde å leve opp til et prinsipp som han utviklet «through long contemplation of living things, namely that *form follows function*, which would mean, in practice, that

architecture might again become a living art, if this formula were but adhered to» (Sullivan 1956).

Både Greenoughs og Sullivans tenkning om arkitektur og design beveger seg hele tiden innenfor en metafysisk ramme. Begge to var beundrere av landsmannen Ralph Waldo Emerson, som var den fremste representant for en eklektisk filosofisk-metafysisk doktrine, kjent som transcendentalisme. Emerson og Greenough møttes i 1830-årene i Firenze, og de to var også senere i kontakt med hverandre (Schaffer 1948). Også Sullivans arkitektoniske teori ble i en nylig utkommet bok beskrevet som transcendentalistisk (Menocal 1981). Emerson selv var interessert i «metaphysics of architecture», som han uttrykte det. Med det mente han arkitekturen sett som resultat av nødvendighet: En av hans tanker, «Naturen, som har skapt mureren, skaper nå et hus» (Honzik 1946), antyder at det var en slags naturlig arkitektur med naturlige former han var ute etter. Både Emerson, Greenough og Sullivan betraktet den idéen som Sullivan formulerte i maksimen *form følger funksjon*, som en naturlov. Denne antatte naturlov i Sullivans formulering nådde Europa sannsynligvis gjennom Sullivans ideologiske disippel Frank Lloyd Wright da bøker om Wrights arbeider for første gang ble publisert i Tyskland, Holland og England noen år før den første verdenskrig.

6. Stemmer idéen om at form følger funksjon med darwinismen?

Den tanken at maksimen *form følger funksjon* er en slags naturlov, stemmer bedre med Herbert Spencers evolusjonisme enn med den darwinistiske teorien om naturlig utvalg. Spencers teorier var langt mer filosofiske

og vidtfavnende enn Darwins. Hans særegne kombinasjon av determinisme med Lamarcks tro på organismens eller individets vilje som en vesentlig faktor i utviklingen virket mer inspirerende som forklaring på adaptasjoner i naturen enn den filosofisk snevrere og mer deterministiske darwinismen gjorde. Spencers evolusjonisme hadde i sin tid stor innflytelse på forfattere (Roppen 1959), men som vitenskap anses den i dag avleggs.

Fra en darwinistisk synsvinkel kan imidlertid de funksjonelle adaptasjoner i naturen neppe tolkes som resultat av at form følger funksjon. Ifølge den darwinistiske teorien er det små tilfeldige variasjoner i individenes livsviktige organer (rettere sagt i deres genetiske *make-up*) som fører til at noen av disse individene blir bedre tilpasset miljøforholdene, og dermed blir de bedre egnet til å overleve frem til reproduksjonsalderen. På denne måten får de individer som er relativt best tilpasset, flest avkom, som igjen blir gjenstand for videre naturlig utvalg. Tolkningen av hensiktsmessighet i naturen ved hjelp av teorien om naturlig seleksjon av de best tilpassede individer, er snarere et argument mot den funksjonalistiske maksimen enn for den. Formen, rettere sagt forandringen i formen, kommer alltid først, mens funksjon, dvs. den funksjonelle utnyttelse av denne formen, oppstår først etterpå – om den oppstår i det hele tatt. Mao., ifølge darwinismen vil funksjon følge form, ikke omvendt.

Men ikke engang Darwin var helt entydig. Darwins egen språkbruk var fremdeles ambivalent, til forskjell fra dagens darwinisme. I forbindelse med utviklingen av organer taler han om «conversion from one *function* to another». Men et annet sted

Kaffesett i sølvplett, tegnet av H.P. Jacobsen, Danmark, 1937. Fra Jørnæs.

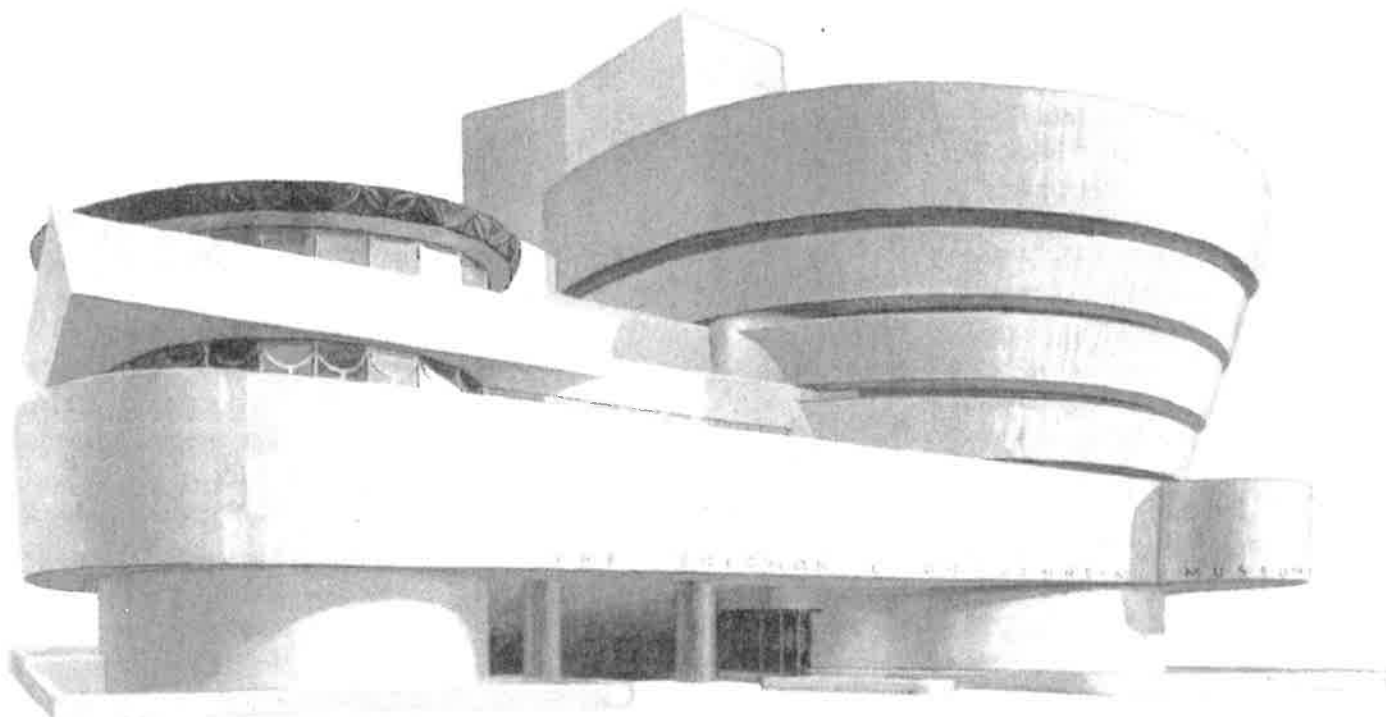
skriver han at «an organ originally constructed for one *purpose*, namely floating, may be converted into one for a widely different *purpose*, namely respiration» og beskriver organer som «beautiful *contrivances*» (Darwin 1929; kursiven ikke i originalen). Han bruker mao. teleologiske begreper som *purpose* eller *contrivance* midt i et ikke-teleologisk forklaringssystem. Alt dette gav inntrykk av at funksjonsbegrepet og formålsbegrepet kunne brukes om hverandre.

En slik bruk er også et karakteristisk trekk i både proto-funksjonalistiske og funksjonalistiske tekster fra Greenough av. For eksempel den britiske designteoretiker Herbert Read skriver i 1934 i sin innflytelsesrike bok *Art and Industry: The Principles of Industrial Design* om bruksgjenstandenes «practical function or purpose» og har dette å si om forskjellen mellom de to begrepene: «There is perhaps little distinction between these two words; we tend to use 'purpose' of simple things we handle, like jugs and knives, and 'function' of machines which act more independently, like railway-engines and houses (. . .). But since the word 'function' implies the mode of action by which an object fulfils its purpose, I shall more generally use this word» (Read 1966).

7. Er funksjon og formål synonymmer?

La oss nå komme tilbake til spørsmålet om anvendeligheten av funksjonsbegrepet i selve designprosessen. Vi har hevdet at *funksjon* i designernes språkbruk – i motsetning til vitenskapsmenneskenes – oppfattes som noe som eksisterer før formen blir til. Dessuten vet vi at både proto-funksjonalistene og mellomkrigstidens funksjonalister hadde en tendens til å bruke formålsbegrepet og funksjonsbegrepet om hverandre, og at det samme gjelder mange av dagens designere. Vi må derfor svare på spørsmålet om begrepet funksjon og begrepet formål er, eller ikke er, å oppfatte som synonymmer. Vi må også spørre om ikke funksjonalistene brukte begrepet funksjon simpelthen i betydning *formål*. Det som kalles formål er jo det som alltid fins før formen er skapt, fordi det er jo alltid for et eller annet formåls skyld at produktet blir til.

Det er en kjensgjerning at vi i hverdagslig språk bruker ordet funksjon i to forskjellige betydninger. Å tale om for eksempel stolens funksjon kan bety enten at man mener stolens *formål*, det vil si opphavsmannens opprinnelige hensikt med det redskapet – eller at man tenker på det stolen foran oss *faktisk* har tjent til, og som ikke behøver stemme med den opprinnelige hensikten. Slik er stolens tiltenkte *formål* det å tjene som sitteredskap, mens stolens faktiske *funksjon*, ved siden av det å tjene som sitteredskap, kan være mye rart – fra det å fungere som stumtjener til å tjene som våpen i slagsmål. Synonymbruken av formåls- og funksjonsbegreper byr ikke på problemer så lenge vi bare trenger å henvise til det en ting tjener til (Gombrich 1968). Men hvis målet er å forstå en

The Solomon R. Guggenheim Museum, New York, 1956–59. Arkitekt: Frank Lloyd Wright.

designfilosofi, der funksjonsbegrepet har spilt en sentral rolle, da er det nødvendig å være mer eksakt. Og er vi først mer eksakt, så ser vi at selv om begge begrepene henviser så omtrentlig til det en form tjener til, refererer formålsbegrepet til det formen er *ment* å skulle tjene til, mens funksjonsbegrepet refererer til det formen *faktisk* har tjent til, uansett om dette var eller ikke var hensikten. Ved nærmere undersøkelse av disse begreper viser det seg altså at *funksjon* og *formål* ikke kan ses som synonymer; de tar opp to helt forskjellige aspekter ved en og samme artefakt.

8. Funksjonsbegrepet forespeiler objektive former

Hvis vi aksepterer at *funksjon* og *formål* ikke er synonymer, og at det på bunnen er en klar betydningsforskjell mellom de to begrepene, har vi skaffet oss, tror jeg, nøkkelen til spørsmålet om anvendeligheten av funksjonsbegrepet i designprosessen. Dermed har vi samtidig skaffet oss nøkkelen til den tilsynelatende dypsindige setningen *form følger funksjon*. Hvis det spesifikke ved

funksjonsbegrepet nå er at det refererer til det en form *faktisk* tjener til, innebærer det at funksjon alltid er en eller annen *forms* funksjon, at funksjon er utenkelig *uten* form, at funksjonsbegrepet *forutsetter* form – mao., at form kommer alltid *foran* funksjon. Uten form ingen funksjon. Hvis dette er tilfellet, betyr det at setningen *form følger funksjon* snur realitetene på hodet.

Men kunne ikke maksimen *form følger funksjon* like godt ha lydt «form følger *formål*»? Svaret må nok være nei. Hvis maksimen tolkes dithen at produktene og bygningenes form retter seg etter det produktene og bygningene er ment å skulle gjøre, lyder dette ganske riktig fornuftig – men trivielt. Tolket slik, ville det mest fengslende ved den maksimen – nemlig dens forespeiling av objektive former – være så godt som forsvunnet. Og med det ville samtidig bunnen falle ut av funksjonalismens kritikk av historisme og eklektisisme i arkitektur og design. For produktets formål – det et produkt er *ment* å skulle tjene

til – det fastsettes jo at subjekter som produsenten, byggherren og designeren. Dette ville på ingen måte være noe nytt prinsipp forskjellig fra 1800-tallets design. Form som følger *formål* er en form som følger et subjektivt valg. Det var nettopp design som valg som både proto-funksjonalistene og mellom- og etterkrigstidens funksjonalister kritiserte, i tro at deres egne former ikke var resultat av valg, men av nødvendighet.

Funksjonalistene foretrakk altså å tale om produktets angivelig objektive funksjon snarere enn om dets subjektive formål, og deres maksime lød «form følger *funksjon*», ikke «form følger *formål*». Grunnen til at *funksjon* ble designeres yndlingsbegrep var at begrepet virkelig refererer til noe objektivt, dvs. noe som er uavhengig av våre ønsker og krav. Men designere tok feil når de mente at funksjonsbegrepet i egenskap av sin objektivitet samtidig var uavhengig av form og dermed egnet til å utgjøre grunnvollen til en ny objektiv formgivning. Maksimen *form følger funksjon* var en sammenfatning av funksjonalismens utopiske visjon: en visjon

om objektive former frembragt på en objektiv måte, ubesmittet av enten designerens eller kjøperens eller byggherrens smakspreferanser.

Her burde det bemerkes at funksjonalismen postulerte også andre angivelig objektive utgangspunkter for design, ved siden av funksjonsbegrepet, som: materiale, konstruksjon, produksjonsprosess og også den moderne epoke i sin allminnelighet. De skulle føre til en objektiv funksjonell estetikk hvis bare formgiveren forkastet alt som hadde med tradisjoner å gjøre, og bygde isteden på dette objektive grunnlaget. Alle disse andre utgangspunktene har vært, vil jeg tro, like lite objektive som funksjonsutgangspunktet har. Men i motsetning til funksjonsutgangspunktet har de fleste andre tydeligvis vært lettere å gjennomskue når det gjaldt antatt objektiv karakter.

9. Statusønske bak bruken av funksjonsbegrepet

Funksjonalistenes funksjonsbegrep, dvs. funksjon oppfattet som noe som eksisterer *før* formen blir til, syns å forekomme i vårt århundre bare i arkitektur- og designteori. Dette funksjonsbegrepet – for å sammenfatte – er forskjellig både fra formålsbegrepet og fra vitenskapens bruk av funksjonsbegrepet. Funksjonalistenes *funksjon* likner på begrepet formål, men i motsetning til formål oppfatter funksjonalistene funksjonsbegrepet som noe som er *objektivt*. Det oppfattes altså objektivt, og på den måten likner det på vitenskapsmennes funksjonsbegrep, men i motsetning til det er funksjonalistenes funksjonsbegrep *uavhengig* av form. Funksjonalistenes funksjonsbegrep er mao. *både* fugl og fisk.

Det ville være overdrevet å hevde at innføringen av et slikt

funksjonsbegrep var motivert ene og alene av formgiverens behov for å sikre faget og seg selv en uangrikelig særstilling. Men likevel er det nettopp slik funksjonsbegrepet har fungert. Innføringen av funksjonsbegrepet og de andre angivelig objektive utgangspunkter for design i

Design, som før var viktig for kjøperens skyld, ble nå viktig for designens egen skyld.

Designeren, som før var brukerens tjener, ble nå sin egen herre.

debatten om formgivningsestetikken førte til en gradvis forandring i oppfatningen av designfagenes status (Brolin 1985). Smak, det tradisjonelle utgangspunktet for formgivingen, ble nå erstattet med disse nye utgangspunkter. Arkitektur- og designyrket, opprinnelig betraktet som håndverk, karakterisert ved manuelt arbeid, fikk etter hvert status nærmest på linje med vitenskapsmannens og kunstnerens yrke. Kunstneren følte seg frigjort fra den konvensjonelle smakens krav etter at romantikerne hadde definert kunst som et originalt genprodukt. Kunsten som før var viktig for kjøperens skyld, ble nå viktig for kunstens egen skyld. På lignende måte – nå takket være funksjonsbegrepet og de andre angivelig objektive utgangspunkter for design – oppfattet formgiverne seg frigjort fra sin tradisjonelle forpliktelse til å tekkes brukerens smak. Formgiverne beskjeftiget seg nå ikke lenger (trodde de) med subjektiv smak, men, nesten som vitenskapsmenn, med objektive faktorer. Design, som før var viktig for kjøperens skyld, ble nå viktig for designens egen

skyld. Designeren, som før var brukerens tjener, ble nå sin egen herre. Eller rettere sagt, formgiveren snudde nå ryggen til brukeren og startet fra den angivelig objektive funksjonsfaktoren; han gjorde det i god tro om at design for *designens* skyld var – takket være funksjonsbegrepet – identisk med design for *brukerens* skyld. Men det som faktisk skjedde, var at arkitektens og designens estetikk nå ble bygd utelukkende på formgiverens egne premisser; funksjonsbegrepet bare legitimerte denne estetikken som objektiv og allmenngyldig. Om brukeren ikke likte formen, ble det betraktet som brukerens problem, ikke formgiverens: Funksjonalistene så de nye former som funksjonenes ekte, sanne og objektive uttrykk, med krav på å bli akseptert og likt av alle.

10. Funksjonsbegrepet som et selvbedrag

Funksjonalistenes funksjonsbegrep, dvs. funksjon oppfattet som et slags *objektiv* formål, har vært et selvbedrag. Riktignok har funksjonsbegrepet hjulpet arkitekter og designere til å oppnå en ny sosial status, men prisen for den nye status har vært en langvarig usikkerhet om hva formgiverens rolle i designprosessen egentlig består i. Det ligger i sakens natur at formgiveren som aksepterer *funksjon* som et objektivt utgangspunkt for formgivningsprosessen, er nødt til å oppfatte også sitt eget arbeid som en *objektiv* prosess: Han er nødt til å tolke alt han har gjort, og blitt fornøyd med, som resultat av nødvendighet. Han er nødt til å snakke om sitt eget arbeid, som han kjenner som en utallig rekke av valg, som om han var en deterministisk designhistoriker som forklarer det ferdige produktet kun ut

fra ytre årsaksbestemmende faktorer. Formgiveren blir således avskåret fra å innse – og fra å trekke slutninger av – at han i virkeligheten selv velger sine formløsninger, at han velger dem ut fra egne smakspreferanser, og at grunnen til at han taler så mye om funksjoner og så lite om hensikter og formål er at funksjonsbegrepet tilslører det faktum at formgivning alltid har med smakspreferanser å gjøre. Designteorien basert på funksjonsbegrepet har ført til en ubevisst formalisme, med den innadvendte estetisismen som har karakterisert funksjonalismen på den ene siden, og de negative konsekvenser som formalismen innebærer for bygnningenes og produktenes praktiske funksjonering på den andre.

11. Avslutning

Begrepet funksjon skapte et inntrykk av å representere og verne om brukerens interesser i designprosessen. At inntrykket viste seg å ikke stemme med virkeligheten er ikke overraskende. *Funksjon*, forstått slik som i maksimen *form følger funksjon*, er et tomt begrep, et *carte blanche* som formgiveren – uten å være særlig klar over det – har brukt til å legitimere egne formpreferanser og egne statuskrav med.

Avslutningsvis vil jeg understreke at min kritikk av funksjonsbegrepet berører kun *funksjonalistenes* funksjonsbegrep – dvs. tro at funksjon kan være et utgangspunkt for en egen ikke-subjektiv estetikk. Kritikken berører på ingen måte den vanlige bruk av funksjonsbegrepet og funksjonsperspektivet, enten det nå gjelder drøfting av kunst,

arkitektur og design, eller av andre fenomener.

Litteraturhenvisninger

Asplund, Hans (1980): *Farväl till funktionalismen!* Stockholm: Atlantis.

Banham, Reyner (1960): *Theory and Design in the First Machine Age*, London and New York: Architectural Press.

Blake, Peter (1977): *Form Follows Fiasco: Why Modern Architecture Hasn't Worked*, Boston and Toronto: Little, Brown and Company.

Brochmann, Odd (1987): *Rent bord; En historie om funksjonalismen og funksjonalistene i Norge*, Oslo: Arkitektnytt.

Brolin, Brent C (1976): *The Failure of Modern Architecture*, London: Studio Vista

Brolin, Brent C. (1985) *Flight of Fancy: The Banishment and Return of Ornament*. London: Academy Editions.

Darwin, Charles (1929): *The Origin of Species by Means of Natural Selection*. London: Watts, kap. IV, s. 140–1.

De Zurko, Edward Robert (1957): *Origins of Functionalist Theory*. New York: Columbia University Press, s. 179.

Gombrich, E.H. (1968): *Art and Illusion: A Study in the Psychology of Pictorial Representation*. London: Phaidon Press, (Third Edition), f.eks. s. 102.

Greenough, Horatio (1962): *Form and Function: Remarks on Art, Design, and Architecture*. Edited by Harold A. Small. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, s. 118, 123.

Holenstein, Elmar (1981): «Excursus: Monofunctionalism in Architecture between the Wars (Le Corbusier and the Bauhaus)». *Oppositions*, Spring, nr. 24, s. 49–61.

Honzik, Karel (1946): *Tvorba životního slohu*, Praha: Václav Petr, s. 233.

Jencks, Charles (1973): *Modern Movements in Architecture*. Harmondsworth: Penguin Books.

Lampugnani, Vittorio Magnago, red. (1986): *The Thames and Hudson Encyclopaedia of 20th Century Architecture*, London: Thames and Hudson.

Menocal, Narciso G. (1981): *Architecture as Nature: The Transcendental Idea of Louis Sullivan*. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press.

Michl, Jan (1986): «Funksjonalismen eller formgiveren i Historiens tjeneste». I Mirjam Gelfer-Jørgensen, red., *Nordisk funksjonalisme 1925–1950*. København: Nordisk forum for formgivningshistoriske studier, s. 23–30.

Michl, Jan (1988): «Is there a duty to be modern?» I Anty Pansera, red. *Tradizione e Modernismo: Design 1818/1940*. Milano: L'Arca Edizioni, s. 4–7.

Norberg-Schulz, Christian (1966): *Intentions in Architecture*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.

Pye, David (1978): *The Nature and Aesthetics of Design*. London: The Herbert Press, kap. 1, 2 og 11.

Read, Herbert (1966): *Art and Industry: The Principles of Industrial Design*. London: Faber and Faber, s. 67.

Roppen, Georg (1956): *Evolution and Poetic Belief*, Oslo.

Rykwert, Joseph (1976): «Lodoli on Function and Representation». *Architectural Review*, (July), s. 21–26.

Schaffer, Robert B. (1948): «Emerson and His Circle: Advocates of Functionalism». *Journal of the Society of Architectural Historians*, VII (July–December) 17–20.

Steadman, Philip (1979): *The Evolution of Designs: Biological Analogy in Architecture and the Applied Arts*. Cambridge: Cambridge University Press, kap. 4.

Sullivan, Louis H. (1956): *The Autobiography of an Idea*. New York: Dover, s. 258.

Watkin, David (1977): *Morality and Architecture: The Development of a Theme in Architectural History and Theory from the Gothic Revival to Modern Movement*. Oxford: Clarendon Press.